

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան դիրք 5 ռուբլ, կէս տարեկանը 3 ռուբլ:

Թիֆլիսում դրվում են խմբագրատանը և պ. Ծառուբեանի խանութում:

Օտարաբարակացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисс, Редакция „Мшакъ.“

Խմբագրատանը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և սոս. օրերէն):

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լիզվով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաքանչիւր բառից մի կոպէկ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ

Մայիսի 24-ին Թիֆլիսի առաջին բաժնի, առանձին մասի հաշտարար դատարարի մաս նշանակված էր քննութեան համար գործը՝ ուսուցիչ պ. Ս. Ստաղլինի գանգառի մասին, «Մշակ» լրագրի խմբագիր-հրատարակող պ. Պ. Արծրունու դէմ, վրաստարարի և զբարտաւթեան համար «Ներկայացնելով» Մշակի № 15-որդը, պ. Ստաղլինի հաւատարմատար, փաստաբան պ. Սոլյանովը, հաշտարար դատարարի առաջարկութեամբ՝ չունի նա արեւոյ աւելացնելու պ. Ստաղլինի գանգառի վրա, յայտնեց որ գործը հաշտարար դատարարի իրաւասութեանը չէ կնքարկում և սկսեց մանրամասնաբար վերաքննել 1039, 1040 և 1046 յօդվածները ҮЛОЖ, о пак. օրէքներին: Հաշտարար դատարար կանգնեցրեց նրան աւելուցնելու պ. Ստաղլինի գանգառի մասին, սերով, որ այդ գործին չէ վերաբերում Պ. Արծրունին իր կողմից յայտնեց, որ անտեղի է համարում սկսել վիճարանի գանգառի հիմնաւորութեան մասին, աչքի առջև ունելով որ գանգառի մէջ յիշված հայրը բնագրից թարգմանած նախադասութիւնները, որը պ. Ստաղլինը իր համար վրաստարարի է համարում, ձիւղ թարգմանված չէ, և թէկէն նա իրաւունք կունենար օրէքների ҄С. 0 пак. пак. мип. суд. 112 յօդվածի հիման վրա պահանջել էկապէրաններին, բայց համարելով գործը չնթարկող հաշտարար դատարարի իրաւասութեան, խնդրում է մերժել գանգառը Պ. Սոլյանովը առաջարկեց պ. Արծրունուն իրան թարգմանել յիշեալ նախադասութիւնները և կըր այդ վերջինը թարգմանեց բառ առ բառ հայերէնից ռուսերէն, այն ժամանակ պ. Սոլյանովը յայտնեց, որ չէ ընդունում այդ թարգմանութիւնը:

Ներկու կողմերն էլ յայտնած լինելով որ գործը իր էութեամբ չէ պատշաճում հաշտարար դատարարի իրաւասութեանը, պ. Սոլյանովը հարկաւոր համարեց պարզել որ օրէքը թէքը մօզ էկան չամադները դեմքը բերին փայտոնեմէն, դիվեր տարան օթախը, էստի էլ ձիւր արիւր գիղնայ, ամին բանը պատրաստ էր, հաւր էր. միջ համեցեք արին գաստինիցի դաւը չայ մօզ բերին, դավէն էլ բերին. էս հաշտարար միջ քաղիի սովազար պարուն Շամգանովը իմացի էր, վուր էկիլ է Պավլ Խվանիչը (սա իմ ճանապարհը նմարեանցմէն էր) ու հիդն էլ ուրիշ ուժքիք—միջը էլի, դուս էր էկի սաղոխտանը դըրխին խաղաթով հարա էր տալի ու ասում էր, քարի լուս, Պավլ Խվանիչը, բարիտ էկի, մօնց իս մօնց, մէ գիվիլ արի էսթէնն է. . .

—էս նմուտին, էս սաաթին Մարտին. Չախաւրիչ, գիվիլ իմ գալի գիվիլ, ձէն էր տալի ներքեւմէն Պավլ Խվանիչը:

Մէկէլ ճանապարհը նմարիս Չախաւստովը էր: Սա Շամգանովի հիդ էնէնց դոստ չէր, վուրը Պավլ Խվանիչը: Իս իս ուփո դոստ չէի. քաղկուտը, արա ինչ լաիլ կօնէր ինձ մօզ խօսիլ էր, վաճառականների հաւերուն էլ չէր խառնում ինձ, չունէր վուրը սաաթ ին, նուր մարաքայ նմարթ էի ու համ էլ ջաշիլ էի:

Պավլ Խվանիչը մէ սաաքան չախի խօսից թէ չէ, «եկեք կօտ, գիվիլ գնանք Մարտին Չախաւրիչին տեսնեմք» ինձ էլ թէ, օրուն էլ գիվիլ արից Զէի ուղում, ամա վուրը իլաւ գիվիլ գնացի հիդներուն: Գուրս կամաց կամաց գիղխիցիքը թէ չէ, «անարեք է», կօտ:

Տուն գնացին Պավլ Խվանիչը, Չախաւստովը, իմում իս. էս նմուտին Պավլ Խվանիչը ու Շամգանովը:

սրանց նման մեծ քաղաքների պէս քաղաքները որքան և աշխատած են հեռացնել գերիզմանասները բնակութիւնների սահմանից դուրս, այդ միջոցները ոչինչ օգնած չեն: Գիւլազդական հիւանդութիւնները օրէցօր սաստկանում էին և ամենահարուստ երկիրների առողջապահական դրութիւնը վատանում էր:

Մյուս ժամանակին յարուցվեցաւ մեռեալները այրելու հարցը՝ նախ Գերմանիայում, յետոյ Իտալիայում, Եվրոպայում, Անգլիայում և Ամերիկայի միացեալ նահանգներում:

Ամենից դժուար էր ներդրել ամբողջ վրա, որ միշտ կուրօքէն հետևում է հին սովորութիւններին, պայական աւանդութիւններին, որքան և անձոնի և քնասակար լինէին դրանք:

Մինչև որ առաջնորդող մարդիկ հրապարակական ժողովներ էին կազմում, ամբողջ վրա ներդրեցին համար, գիտնականները փորձեր էին անում և պատում էին գիտնական հեշտ, էփան, յարմար և արագ այրելու միջոցներ:

Մյուս փորձերից և առաջարկված միջոցներից ամենահարաբերելը զօկտօր Միլէնի առաջարկված միջոցն է: Կա մի մեքենայ է հետաքննել, որի մէջ մինչև 2000 աստիճան տաքացրած օդի միջոցով մարմինը ամբողջապէս այրվում է 55 րօպէտում և թողնում է մնացորդ, բարկացած 5 ֆունտ բարձրմիջ մաքուր մոխրից:

Ներօպական գիտնոր երկիրների մէջ հարցը յարուցված է և գրգռված է համարարաններին, գիտնական ընկերութիւններին, օրագրութեան, գրականութեան կողմից:

Այն ի հարկէ արեւմտեան Ներօպայի երկիրները, որք ընդգրկանում են այդ վերանորոգման, բայց առողջապահական դրութեան և կենսական հանգամանքների վատանալը, ժամանակով կը ստիպէ այդ երկիրներին էլ համաձայնիլ արդեան թարգման ձևի մէջ փոփոխութիւն անելու: Բայց լաւ է վաղիւ հաշտակելու անհրաժեշտութեան հետ, քան թէ այն ժամանակ միայն նթարկվիլ նորութեանը, կըր անհրաժեշտութիւնը կը ստիպէ. . .

վիւով հողի մէջ, անցնում են նորանով և լուծվում են ջրերի մէջ: Իսկ այդ ջուրը մենք կենդանի մնացողներս, խմում ենք:

Նոյն երկրները նկատում ենք և գերեզմանատների վերաբերութեամբ:

Լաւ է եթէ մի երկրի մէջ ազգաբնակչութիւնը շատ մեծ չէ: Բայց եթէ բնակիչների թիւը բազմանում է, այն ժամանակ հողը, որի մէջ թաղում են գիտնական, այնքան կշտանում է օրգանական հիւթերով, որ էլ ընդունակութիւն չունի լուծել իր մէջ օրգանական մարմինները:

Որքան և աշխատում են գանազան բազմաբնակ քաղաքների վարչութիւնները հեռացնել քաղաքի սահմաններից հանգաւարանները, այդ բոլոր միջոցները ոչինչ չեն օգնում: Փոքր առ փոքր գետինը էլ կշտանում էր և կորցնում էր ընդունակութիւնը մարմինները շուտ լուծելու, փոխու գործողութիւնը աւելի դանդաղ և անկատար կերպով էր կատարվում և քնասակար գործընթացը օդի մէջ էին անցնում: Արդէն շատ երկիրներում գետնի պակասութեան պատճառով հանգուցիակները մեծ մասը, մանաւանդ արդատներին, թաղում են ոչ թէ մշտական կերպով, այլ 5, կամ 10 տարով վարձում են մի կտոր հող: Պայմանաժամը անցնելու պէս, հանում են ոսկորները և ուրիշ գիտնական գնում նրա տեղը: Այդ նոր դեպքը առաջինի պէս էլ այդքան շուտ չէ կարող փոխել որովհետև հողը ձծկ է իր մէջ անչափ շատ օրգանական մասնիկներ. կրտորդի փոխը աւելի էլ դանդաղ առաջ է գնում և այն:

Ներկայացեց ձեզ որ հարիւր տարիներով մի քաղաք թաղում է իր մեռեալներին մի և նոյն քաղաքային գերեզմանատան մէջ. . . ի հարկէ գետնի այնքան կշտանում է օրգանական, թուրաւոր հիւթերով որ էլ չէ նպաստում մարմնի արագ փոխելու և փողո մասնիկները իր մէջ ընդունելուն, այլ այդ փողո օրգանական մասնիկները մի կողմից լցնում են օդը շնչառութեան քնասակար նիւթերով, իսկ միւս կողմից լուծվում են ջրերի մէջ:

Փարիզի, Լոնդոնի, Ս. Պետերբուրգի և այլ

Մեր ստորագրողներին խնդրում ենք հասցնել մեզ «Մշակի» տարեկան վճարը անպատճառ մինչև ՅՈՒՆԻՍ ամիսը:

ԲՈՎԱՆՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեռեալներ այրելու հարցը. — Ներքին տեսութիւն: Կատարանական: Նամակ Ջալալ-Օղլուց: Նամակ Ախալքալաքից: Ներքին տեսութիւն: Արտաքին տեսութիւն: Քաղաքական տեսութիւն: Կրեդիտի մասին Անգլիայում: Մասն լուրեր: Յայտարարութիւններ: Տեղեկացոյց: Բանասիրական: Նամակ ֆարիզից:

ՄԵՌԵԱՆՆԵՐ ԱՅՐԵՆԻՆԻ ՀԱՐՅԸ

Գիւլազդական հիւանդութիւնների տարածումը և մահացնելու աստիճանի աստիճանի անկումը խիստ բնականաբար կրկնվելի մէջ, կըր վաճառ աշխարհի ուղարկութիւնն է դարձրել իր վրա: Որքան պատճառը լինում է մի կողմից օդի, իսկ միւս կողմից ջրի ապականութիւնը:

Օդի յատկութիւնը գործընթացը իր միջով անցկացնել յայտնի է: Աւելի կողմից յայտնի է որ ջուրը իր մէջ լուծում է և հեռու է տանում լուծած մասնիկները: Այդ յատուկ է ոչ թէ երկրի մակերեսի վրա հոսող ջրերին միայն՝ առանցիկ, գետակներին և գետերին, բայց և ստորերկրային ջրերին: Բժշկական Ահաւոր գործարարները 40 աստիճանի հեռաւորութեամբ էր հոսում: Չօրտաքը գիտնականը ապացուցել է, որ Չօնքէրհաւորները մէջ դաղի գործարարները 2000 աստիճանի հեռու գործընթացը ջրերով ջուրը պղտորվել էր և ընդունել էր անախորժ հոտ և համ: Բայնհարը հաղորդում է որ 1870 թ.ին, Գրեզդէնց ոչ հեռու թաղված են եղել կենդանաց ակտից ստակած քանի մի կողմը, — իսկ մի տարուց յետոյ, 160 աստիճանի հեռաւորութեամբ ջրը հարի ջուրը վարակիցաւ:

Աւելի անմաքուրութիւնները և փողո մարմինների, գիտնական թուրաւոր հիւանդը ծրծր

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ՓԱՐԻԶԻԾ

Քաղկեմէն դուս գալու վախտը իս ձեզ խօսել տուի, թէ սաղութիւն ըլի, սաղաւամբ ախոս հասնիս, մէ երկու խօսի կու գրիմ էնտղանց:

Այ պարունս իմ գալու օրիմէն սկսիմ:

Առուտեան էր քան էր, էրազդան շատ բանիլ էր տեսնում, միթամ Պարթ հասիլ պրծիլ էի, էն կի չէ վուր, թուրմէ էրկթէ ճանապարհ վազօտուր պարկած իմ: Հէնց էն էրազի լաւ վուրաքը, ճանապարհը նմարեանցմէն մէկը բոթից, զարթեցրուց: «Վիկաց, կօտ է. . . Ինչ իս քնած մէ աչկը բաց արան դէս ու դէն մտիկարա, կօտ է. . . Իս ու իմ հոգին դարթ էր ասում էն նմուտին յիդ նրաստից, աչկիս բաց արի, յիդ արիցիլ. տեսնիմ սաաթի շուրսն է: Մէ հետի ժտտալի գնում էր էս օրնած էրկթէ ճանապարհը, վուր չիմ կանա սախ: Ասա, էէնց ջալը գնալու մէ անկարթութիւն կու տեսնիս, թէգուզ հէնց ստանցիլուրմը, վուր ասիս: Ամին բանը կարբին է, լաղաթին է, վալան վուր էս օրնած զարանիցի խալիլ ամին բանով լուսաւորած ին: Մաջ չէ ու միջ պէս կուլին, ճանապարհն էլ ստանցիլէքն էլ միջ պէս կուլնան, գնան չիմ գիղի: Քաղկեմէն ինչկիլ փօ

թի իս գնում, ինչկիլ հանում իս հոթիթ դուս է գալի:

Սաաթի, ասի, չուրսն էր. անցկացանք մէ քանի ստանցիլա, խիփց հինգը. ահօլիմէն դուս մտիկ անիմ տեսնիմ Պարթը էրեւում է, երեսս խէչ հանցիլ, ասի, փառք քիզ Աստուծ, սաղաւամբ հասայ: Մէ չեթիլթ սաաթ էլ անցկացաւ հասանք Պարթի ստանցիլէն: Ասա ինչ թաճար է չինած, դրգեալ չիւրթիւն, օձուքը դիմ շուշաբանդներով ծածկած, օթախիլը, դուքած զալէք, կաֆէինա. մէ խօսկով հէնց գիղնանս դվարեց ըլի: Մէկ չէ, երկու չէ էսթաւուր ստանցիլէքը Պարթ ժուրը, հինգ, վից գիլի մէկ մէկու վրա լաւը:

Պարթուրած չամադները ստացանք, սակաւաժիրը վիկալանք, դուս եկանք քուչէն: Գրօչկապները շարած էին՝ փայտոն, կառէթ ինչ քեթիթ տայ: Մէկի մէջը նստեցանք, ի հարկ է, վուր գաստինիցէն գնում էինք նրա արեւըր գիղէնը: Իս դուրթ է խամ էի, աւել անգամն էր գալս, սով դազար նմարաքը վուր էս վրա ութը թէ տասը անգամն էր, վուր գալիս էին Պարթ փուռացրէն կտարեկով կուրբին ասին զատիլիցի անուրը, քուչէն ու նուրը: Կուչէն էլ զուրթ ծած էր տալի. գիղիմ, կօտ:

Առուտեան էր վաղ էր, ամա մէ հնախ արիլ էլ էին, արիլ էին քուչէքը, վուր չիմ կանա ասի. ամին քուչի կանաչներուր ջրիլը վաղում էր. արտարիքը, դուքներու առչիլը լվացած էր: Ուտուր լու խմելու ինչ որ քեթիթ տար հաղիլ էր: Էստունը վուր կարբին տեսնում էի քեթիս տալիս էր,

էն սաաթին մի քաղիլ անկարթութիւնները միտս էր գալի, ասում էի, էստի կենալը ամին բանով դրախտ կուլի էլի:

Իմ ճանապարհը նմարաքը, վուր չիլ յայտնում չէին գցում: Էրքան լաւութիւնը աչկի առաջ, էսթաճար չիւրթիւնները քաղիլ կարբը, օրէնքը վուր ասիս վուր չիլ չէր գրաւում նրանցը: Ախար էս վրա տասը անգամն էր, ինչ էին մտիկ արի. . . Էրքան գնացին էկան, էրքան լաւութիւնը տեսան, հարաք իրանց համա ինչ չափէտութիւն արին: Գարգալ գնալով գալով ինչ կու. դուս գայ: Մէ գուրիս իս պոլիւպրիւններու, կրեդիտիլ բլիթներու ու փուրի էրէն խամ չի պիտի ըլլնք:

Մինք էլ ախար չէ մարդ ինք, արթանայ վուրթի ինք, արա մէ դէս ու դէն թամաչա անիլը, տեսնիլը էստղանցի օրիսաւուր վաճառականները ինչ ին անում, ինչ հանգի ին ժաթգալի: Արա տեսնիլը, արա իմանաք վաճառականների սաւալի խալիլ մէկէլ վային ինչ է անում:

Ինչ անիլը թէ շատ անգամ ինք գալիս, մէ լաւ օրինակ վիկալանք միջ համա, մէ բան սովրիցանք. ինչ որ էլնք, էլի էն ինք. — գլէլն կիկօն, դէլէն պիլգօն: Մէ երկու բան սորվեցանք՝ շուրիլ հաքնիլ շապա ծածկիլ ու մէ քիչ էլ, ամա շատ քիչ հա, քաղաքավարութիւն. էն էլ դուրը, ուրիշ տիղ, առուտուրումը միջ քաղիւմը, միջ գործումը Աստուծ մի արացեք. էլի հին հնաքները մնաց, էլի խալիլիւրութիւնը միջմէն չէ ուր ըլլում:

Տաւ նմուտայ էրէն փայտօններու կանանցնացաւ դատիլիցիլ առաջը. էն սաաթին բլիլքը, լա

քիէքը մօզ էկան չամադները դեմքը բերին փայտոնեմէն, դիվեր տարան օթախը, էստի էլ ձիւր արիւր գիղնայ, ամին բանը պատրաստ էր, հաւր էր. միջ համեցեք արին գաստինիցի դաւը չայ մօզ բերին, դավէն էլ բերին. էս հաշտարար միջ քաղիի սովազար պարուն Շամգանովը իմացի էր, վուր էկիլ է Պավլ Խվանիչը (սա իմ ճանապարհը նմարեանցմէն էր) ու հիդն էլ ուրիշ ուժքիք—միջը էլի, դուս էր էկի սաղոխտանը դըրխին խաղաթով հարա էր տալի ու ասում էր, քարի լուս, Պավլ Խվանիչը, բարիտ էկի, մօնց իս մօնց, մէ գիվիլ արի էսթէնն է. . .

—էս նմուտին, էս սաաթին Մարտին. Չախաւրիչ, գիվիլ իմ գալի գիվիլ, ձէն էր տալի ներքեւմէն Պավլ Խվանիչը:

Մէկէլ ճանապարհը նմարիս Չախաւստովը էր: Սա Շամգանովի հիդ էնէնց դոստ չէր, վուրը Պավլ Խվանիչը: Իս իս ուփո դոստ չէի. քաղկուտը, արա ինչ լաիլ կօնէր ինձ մօզ խօսիլ էր, վաճառականների հաւերուն էլ չէր խառնում ինձ, չունէր վուրը սաաթ ին, նուր մարաքայ նմարթ էի ու համ էլ ջաշիլ էի:

Պավլ Խվանիչը մէ սաաքան չախի խօսից թէ չէ, «եկեք կօտ, գիվիլ գնանք Մարտին Չախաւրիչին տեսնեմք» ինձ էլ թէ, օրուն էլ գիվիլ արից Զէի ուղում, ամա վուրը իլաւ գիվիլ գնացի հիդներուն: Գուրս կամաց կամաց գիղխիցիքը թէ չէ, «անարեք է», կօտ:

Տուն գնացին Պավլ Խվանիչը, Չախաւստովը, իմում իս. էս նմուտին Պավլ Խվանիչը ու Շամգանովը:

ների ցտ. 0 նակ. նալ. միր. ցյժ. 135 յօր-
վածի զորութեամբ հաշտարար դատաւորը
կարող է քննել զորքը՝ կողմերը հաշտեցնելու
համար: Այլ ընդունու առաջարկից ահա հաշ-
տութեան ձևը առաջարկել, որին նա պա-
տասխանեց, թէ ինքն ընդդէմ է հաշտութեան
և ինքն էլ չէ յարուցել զանգառը, ուրմն
հաշտութեան ձևը առաջարկելու պատկա-
նում է այն կողմին որ զանգառուել է: Միւս
կողմը չը համաձայնելով այդ առաջարկու-
թեանը, պ. Արծրունին էլ հրաժարվեցաւ
հաշտութեան ձևը առաջարկել:

Հաշտութիւնը չը կայացաւ և հաշտարար
դատաւորը յայտնեց զորքը զաղարկելու:

ՆԱՄԱԿ ԶԱՒԱԼ-ՕՂԱՌԻՑ

Գիւղիկանց ճանապարհը բաժանվում է երկու
կողմ՝ մէկը որ շօտ է, գնում է դէպի Երևան,
միւսը անցնում է մեծ Ղարախիլիսով դէպի Ալեք-
սանդրապոլ:

Գէպի Երևան գնացող ճիւղը շատ նկարական է,
բաւական խիտ անտառներով մէջ օձաձև պտոյտներ
կազմելով, մինչև որ հասնում է մալախաներից
բնակեցրած Սէմօսովկա գիւղին, որ գտնվում է
7124 ոտնայալի բարձրութեան վերա: Այս գիւղի
չորս կողմի գտնվող արտերի վերա ցորեանը շատ
ուշ է հասնում ցորա կլիմայի պատճառով և
բնակիչները միայն այնքան ցորեան են ցանում,
որքան հարկատու է իրանց սեփական պէտքերի
համար և աւելի արդիւնաբերում են կտաւատ և
անթեմ (լուի դեղ), որ այդտեղ շատ յաջող են բուս-
նում և վաճառուանում են: Բացի սորանից Սէ-
մօսովկայի բնակիչները գլխաւոր պարապմունքը
ներքի մէկն էլ է անասնապահութիւնը, որովհետև
հողը աւատ խոտ է տալիս:

Սէմօսովկա գիւղից ճանապարհը կրկին փոքր
ինչ ինչում է և չորս-հինգ վերտ անցնելուց յե-
տոյ, մեր հիւսիսէ աջքերին հանդիսացաւ Գէօկչայ
լճի լայնատարած հայելին: Լճուս, մէկի միջից,
հարաւուր երևում էին դեռ ձիւնով ծածկած Գա-
բալազէօղի բարձրութիւնները... Այդ պատկերը
կարող էր մտաբերել Չլիցիբերայի լճերի գեղեցիկ
սեսարանները, եթէ հողաչէն գիւղերը (Չուբուխու,
Գոմաձոր, Յամաքարիք), չը յիշեցնէին իրանց առ-
խուր և ողորմելի տեսքով, որ այդ երկիրը կ'ով-
կանս է:

Ես բաղը ունեցայ Գէօկչայի մակերևութիւնը բո-
լորովին հանդարտ տեսնել, որ միւս չէ լինում:
Ինձ պատմում էին, որ դորա վերա մրրիկները
սաստիկ են լինում և որ նոցա ժամանակ գրեթէ
անկարելի է յանդգնել մինչև անգամ մինչև Սե-
ւան կղզին, որ ավելի մօտ մի վերտ հեռու է:

Գէօկչան մանաւանդ մի Երրուպացու վերա մի
գրաւիչ սպաւորութիւն կանէր, որովհետև ոչ մի
Երրուպացի տեսած չէ մի լին որ գտնվել 6340
ոտնայալի ծովից բարձր: Գէօկչայի լճից, չը նա-
յելով որ նա շատ գետակներ է ընդունում, միայն

գտնով վրա ննգան մէկ մէկու պաշտպանին, պոռոտի
արին, սիրով բարոկցին, (քաղկուզ առուտորի
բան ըլի մէկ մէկու արուն կու խմին):

Իժում հիթով Չափրաստովին բարովից, համե-
ցէք նստեցէք, կօտէ: Ինձ էլ բարով արաւ զուլս
վեր էրի ու միթամ թէ չէ ճանչնում. ասիպէր,
կօտէ, ճանաչաւ դալիս իս ու չիմ գիցի... Պավլ
Իվանիչը թէ, օմիր Չանուխիցը Չուբարի տղէն է,
կօտէ, քարվախի էնթի ամիւնում վուր առուտուր
է անում, կօտէ, իժում մէքաւ միթամ ճանչցաւ:
Շամգանովը ինձ, ու ասաւ սոս վայ քու սողիս
սողա, աչկս խափս է տալի, Արտէմ Արտէմիչ զուն
իս, կօտէ: Հրամանքիս աղա, ասի:

—Տօ զուն ձի ու Պարիժն ձի: Էնքան դաղե-
ցիլ, կօտէ, էնինց ջաղը, վուր զաղարանիցք ման-
գաս, կօտէ: Հօրսա մօք քարուն տարի առու-
տուր իմ անում, կօտէ, էն էլ ձիվիս քարեղիս արի,
հեռու արչի անգամն էկայ, կօտէ... Երկրկան ջա-
հիլ վաճառականիլը չիմ գիցի, կօտէ, վալա, կօտէ,
վուր ին էնէնց ջաղը հարատաւում ու էնթալուր
դարանդինան սիւ ծովինան հիւսու իրգրիլ ման-
գալի կօտէ:

Ոչ ինչ անիք, պարուն Շամգանով, աշխատանքը
էնէնց գիցէս, ասի:

—Վունց թէ աշխատանքը, կօտէ, զանա քաղ-
կուր պարանքը կարուլի էր, կօտէ: Մէ խօսկով
սկսեց աղա Մանաթ խանիմէն ինչ վաճառականի
անում, գուցի, ասաւ, ուսը գուցիս օրինակ էրի,
թէ այ էն ճանապարհով ին հարատաւի, կօտէ: Իս ինչ
գիցիմ հազար ու մէ թաւար բանիլ առաջս դար-

մէկն է բղիւսում,—այդ Չանդի է, և դա էլ շատ
փոքր ջուր է տանում լճից:

Գէօկչայի հիւսիսարևմտեան ափի վերա գը-
տնվող հողերը մասամբ պատկանում են մալախան-
ներին Սեմօսովկա գիւղին, մասամբ հայ գիւղերին և
մասամբ էլ Սեւանայ վանքին: Բնակիչները թէ
երկրագործներ են, թէ ձկնորսներ, Երկրագործու-
թիւնը այստեղ էլ հայերի մօտ սկզբական դրու-
թեան մէջն է և առանձին շանը չէ տալիս նը-
րանց, իսկ ձկնորսութիւնը բաւական արդիւնա-
բեր է. իմ ներկայութեամբ դուրս քաշած ուս-
կանի մէջ մօտ 25 ձուկ բռնվեցան (մեծ մասով
խլխան անվանած ձուկից), բայց երբեմն պատա-
տանում է, որ միանգամից բռնվում են մինչև 200
և 300 ձուկ:

Չը նայելով այն մօտիկ յարաբերութիւններին, որ
կան մալախաների և հայ գիւղացիների մէջ, ինձ
զարմացրեց որքան փոքր է առաջինների ազդե-
ցութիւնը վերջինների վերա, մինչև որ մալախան-
ները ընդհակառակ շատ բաներում ընդունել են
հայի անային տնտեսութեան պատկանող մի քանի
ձևեր: Միակ բան գուցէ, որ հայը մտցրել է իր
գործածութեան մէջ մալախաների և գերմանա-
կան գաղթականների ազդեցութեամբ՝ ֆուրգօն-
ներն են,—որոնց յարմարութիւնը անհերքելի է
և մինչև անգամ մեր հայոց անչարժ գիւղական
քնակութիւնը համարձակվել է այս կանքը մասամբ
նախադասել դժուարաշարժ և զանդաղ արարա-
ներին:

Ինչ որ հողագործութեան է վերաբերում, հայերը
(և նոցա հետ բոլոր կովկասեանակ ազգերը) մինչև
այժմ դեռ չեն հասկացել աղբի պարարտացնող
ազդեցութիւնը հողած արտերի վերա, որոնց ժա-
մանակ առ ժամանակ թողնում են ամբողջ տա-
րով հանգստանալու:

Եթէ մտնէք հայոց կամ ուրիշ տեղական մի
գիւղ կը տեսնէք, որ ամեն մի հողաչէն տան դը-
րան առաջ ամբողջ տարի դիզվում է անասուն-
ների աղբը, որ մի քանի վառելու փայտից զուրկ
տեղերում սպաւում է, չը բացվում և կ'ի գ ա կ-
ն էր ձևով իբրև վառելիք գործածվում: Բայց
և այնպիսի տեղերում, ուր փայտն է սովորա-
կան վառելիքը, կը տեսնէք նոյն աղբակայտ-
ները որոնք տարեկը մի կամ երկու անգամ պը-
րվում են, որ յետոյ դորա տեղ նոյն ձևով կա-
րելի լինի կրկին նոր աղբ դիզել: Արտերը բոլոր-
ովին մօտիկ են, եղբերը ցանքի ժամանակից մինչև
հունձը բոլորովին անցործ, բայց ոչ մի միջոցով
չէք համոզել գիւղացուն, որ նա աղբը տանի իր
տան մօտից և զգի հանգստացող արտերի վերա:

Ինձ պատահել է յոյների մի գիւղում տնտեսերի
հետ խօսել այս ազգաբնակիչ կորուստի վերա և
նորա պատասխանը միայն այն էր, որ ոչ ոք չէ
գործածում աղբը պարարտացնելու համար և այս
պատճառով նա էլ չէ մտցնում այս վերանորոգու-
թիւնը... Եթէ ուրիշներ օրինակ տալին, ասում
էր նա, ես էլ կանէի: Աւելորդ է ասել որ ամենքն
էլ օրինակի են սպասում, ուրեմն և երկար ժա-
մանակ ինքեանք փորձի չեն հասնել: Տանուտէրը
մի և նոյն ժամանակ գարմանում էր, որ մի արտ,
ուր պատահում էր ընկել էր աղբը, շատ աւելի

սից: Ասում էի, մէ բերանս բացանիմ սրան լաւ
չլինի... Էստի իւրի կու ննգի, անհամար ին
կուլի, լաւ չէ: Ամա կովիմէն չէի վախենում, չէի
կարող վուր ձէն էի հանի. մի խախաթը էնէնց
է, աչկուր կանգնած ըլինք կօսիք, հա աղա դուրթ
իս ասում, ամա էնքեմէն շատ բան կու խօսիք,
հաթաթա կու տանք:

Շատ վուր խօսեցաւ զանչէս տարաւ, վիկացա
դուս էի գալի: Ըձ ըրիս գնում, վիկացա
տուն:

—Չէ, ասի, պարուն Շամգանով չորհակալ իմ,
խրատելիք լսեցի հիմի կհնամ, ասի, իմ բանի:
Ասի ու դուս էկայ:

Սա միւր էն վաճառականներին է, վուր զան-
գուկը զընթացմալ կրեղեանի, բանկի բիլիթներով
իրանց օթխաւում փթեցնում ին, ազգ, լիզու, ու-
սում, էգիզեցի, խզմտանք գիլի էն զանգիլ չարի
փուխ ին արի: Ինչ որ վուր է իրանց համա, փուրէն
է, հողին էլ, մարմինն էլ, աղբաւթին էլ: Սրանց
պիւսիլը քանի կանան աշխատում ին, վուր ա-
մեն բանում իրանք ըլին: Ամեն մարթ իրանց
պարտկիրը սրանցմէն վիկանէ, վուր վունցոր գի-
ղին, ծուրբելու պէս շահիրը լաւ օրինաւոր ծծիլն:
Ամա թէ իրանք պարտենան, լաւ գիլին վունցոր
կու ժաժգան. խանդիսան թէ բանն էն տիղը
հասաւ վուր լաւ փանդը գցեցին վէկիւնիլըն էլ
բարաւի էլ կու պատարի:

Ասում ին, թէ միւր Հաւոց անումը վաճառա-
կաններով տարածուեցաւ. կօտէ, թէ էս հանգի
սովզազարների առուտուրով է տարածվում լաւ

լաւ արդիւնք է տալիս քան թէ մնացածները...
Յաւելու արժանի չէ արդեօք այսպիսի միջոցո-
վուրդ, որ ինքնազուրկ ամենաչնչին քայլ չէ ու-
ղում անել և մի և նոյն ժամանակ օրինակ էլ տես-
նելով, չէ ուղում նորան հետեւել, որովհետև նա
փտում է իր հայրերի և պապերի աւանդութիւն-
ների և սովորութիւնների մէջ:

Մայիսի 12-ին Ա. Արծրունի

ՆԱՄԱԿ ԱՌԱՒԱՐԱՒԻՑ

3 Մայիսի 1874

Ալիքալաքայ նահանգում ընդ ամենը կան 99
գիւղեր, որը կազմում են 4679 տուն կամ ծուխ,
այս գիւղերից 51 բոլորովին Հայերի գիւղեր են,
10 Հայ-կաթօրիկների, 8 Վրացիների, 8 Գուգա-
բուների, 12 Տաճիկների և երկու Յոյներ, 8
գիւղեր ևս խառն են վերոգրեալ ազգութիւններով:
Սորանք բոլորը միասին են 42,653 հողիք, 22,329
արական և 20324 իգական սիրերի:

Այս բնակիչները պարապում են առ հասարակ
երկրագործութեամբ և անասնապահութեամբ. եր-
կազործութիւնը նահապետական հին դրութեան
մէջ է:

Մեր Հայ գիւղացիները տարուայ երեք եղա-
նակներում աշխատում են չարաչար, բայց անկա-
նուն կերպով, իսկ ձմեռը, որը չորս ամսից աւելի
է տևում, հաւաքում նստում են տաք գոմերում
պարապ և անգրկ և տղայական առասպիլ պատ-
մութիւններով ու ձիւրի և գոմէշներն գովելով են
պարապում և անցկացնում իրենց ժամերը:

Սորանցից շատ քչերը տանում են դուրս վա-
ճառելու իւրենց երկրի արդիւնքը թիֆլիզում,
Աղբուղում, Մանգլիսում և Ախալցխայում. և
այն տեղերից տան հարկաւորեալ իրեր գնելով, վե-
րադառնում, իսկ մեծ մասը զոնից դուրս ան-
գամ չեն գնում, իւրենց աշխատութեան ար-
դիւնքը տեղի տեղը դիւրի մէջ են ծախում փօռ-
բատիկներին և չարչիւններին:

Մեր այս գիւղացիները աւանդապաճ և ջերմ-
անդ են և շատ երկարած գէպի իւրենց կրօնն,
եկեղեցին և նոցա պաշտօնանները: Դիւթական
դրութեամբ չեն այնքան չքաւոր, նոցա մէջ կան
բաւականին հարուստ քէշաներ, առ հասարակ
դոցա ամենքի դրութիւնը ապահովուած կը լինէր,
եթէ ստորին. դասի վերա ծայրագոյն չը լինէր
ազաճ վաճառուներին հարստանալով: Ինչ
մանաւանդ եթէ գիտենային բաւականապէս իւ-
րենց աստիճան կեցութեամբ, չը հետեւելով նորա-
մուտ, անսովոր, կործանիչ և չաւայ ծայրերի:

Սոքա չափից դուրս գործածում են արաղը մեծ
և փոքր, հողերականներից սկսած մինչև յետին
աւամիկը:

Մասաւոր զարգացման կողմից դեռ ևս թաղուած
են սոցիալութեան մէջ և անտես արած իւրենց
բնածիր ընդունակութիւնքը: Չը նայելով թէ իւ-
րենց գաղթականութեան օրից անց էր կացել
արդէն քառասուն տարիներ, դեռ մինչև ցայսօր
չեն սթափած մտաւոր թմրութիւնից: Գեռ ևս ոչ
մի գիւղում կանոնաւոր ծխական դպրոցներ չեն
տարի միջ գայ, լաւ անում մինք կունենանք: Հօր-
նա քանի տարի է, վուր Մարտիւրը հառց վա-
ճառականիլը կան, ինչ արին—վունչիլ յիղն ու
յիղը փթում ին կորչում ին:

Մէ շարթ առաջ էնտղանց գիւր ստացայ իմ
բարեկամէն, ասում է, իս էլ արպէր, զարմանում
իմ, կօտէ, տաս տասնու հինգ տարուան հառց վա-
ճառականիլը կան կօտէ, վուր Երրուպացու ապ-
հիլ ին, վունչիլով չին զանազանով բազաղխանի
հաստ փորանի արդիւնքն կօտէ, կօտիս, ասում է,
բան գիցէ: Իման աստղաբարտիկնի վրա էլ կու
խօսի կօտէ: Վիզով խիտ ազգասիրիլ ին, կօտէ,
ամա դուրծով դուն վուր մեռնիս, կօտէ:

բացուած հակառակ վեհափառ հօր բաղձանք-
ների և թախանձանքների:

Մի քանի մեծ գիւղերում տարեկան 50 կամ 60
բուրլի վարձով քանի մի տիրացուներ կարգաց-
նում են գոմերի մուրթ և խոնաւ անկիւններում
գիւղի մանուկներին այր, բնն գիւ... այն ևս
միայն ձմեռուայ եղանակում:

Շատ նախանձելի կը լինէր եթէ իւրաքանչիւր
գիւղի հարուստները, տնտեսէրերը և քահանա-
ները որք հասարակութեան մէջ համարում ունեն
մանաւանդ բարձրապատիւ Հայր Գործակաւորը,
ամեն սիրով և ջերմեանդութեամբ ջանք դնէին,
և աշխատէին բաց անել գիւղական փոքրիկ ու-
սումնարաններ եթէ ոչ ամեն, գոնէ մեծամեծ գիւ-
ղերում, որով կատարած կը լինէին հասարակաց
բարօրութեան համար մանուկների առաջին և
անհրաժեշտ պահանջը:

Գովիւու արժանի է մեր այս գիւղականների
նահապետական հիւրասիրութիւնը, որք ամեն ժամ
քրիստոնէական սիրով բաց են անում իւրենց
ղոնիւր ամեն օտարականներին և աղքատներին
աւղջ և անստորունջ հիւրասիրում օրերով, շա-
բաթներով և երբեմն ամիսներով ուսացնելով և
խնայելով: Ոչ մի աղքատ ևս ձեռն ունայն չէ
դուրս գնում սորանց տներից:

Կանայք շատ պարկեշտ և աշխատասէր են,
նոքա իւրենց անական ծառայութիւնները կա-
տարելից ի բաց, աշխատակից են լինում իւրենց
արանց նոցա դաշտային և այլ ծառայութեանց
մէջ, հնձուած հասկերը հաւաքելով, դարելով, կա-
սելով և այլն: Տանը հարկաւորեալ ջուրն ևս սո-
վորաբար հարսնիրն և աղջկներն են բերում ու-
սով ու ձեռներով:

Հարսներ կեանքը նեղ և չըլափակ դրութեան
մէջ է գեռ ևս, նոքա իւրենց մարդկանց կասկա-
ծոտ և հրամայող վարմունքի ծանրութիւնը ծա-
ւայարած տեսելից ի բաց, պարտաւոր են անեն
հնազանդութեամբ անխօս, ծածկուած երեսով
ծառայել սկեսուր սկեսրարից սկսած մինչև ասու
ամենափոքրին: Երկու, երեք դասակաց տէր իւ-
նիլից յետոյ, կարծանաւայ նա մի քանի ներո-
ղաժողութեանց՝ այն է բանալու իւր երեսի ծած-
կըը տան փոքրիկ մօտ և նոցա հետ խօսելու
մի քանի տարիներից յետոյ էլ վերջապէս կը խօսէ
տան միւս հասակաւորների հետ և սկեսուրի հետ,
իսկ սկեսրարի հետ մինչև ի մեծ դատապարտուած
է անխօս մնալ մի քանիսների բացառութեամբ:

Սորա հակառակ աղջկները վայելում են շատ
ազատութիւն, ազատ պայմաններով մէջ լինելով,
նոքա համարձակօրէն խօսել կարող են ամեն ծանօթ
և անծանօթ մարդկանց հետ, գնում են աներկիլ շ
մանգալու և զբօսնելու դաշտերում: Գիւղի երի-
տասարդներին հետ տեսակցում են, խօսում և զուար-
ճանում պարզութեամբ և ազատութեամբ, նոքա
մէկ մէկու տեսակցում են և սիրահարվում կանան-
ցազարդ գաշտներում, արտօրայքում, մարգաղտի-
ներում, աղբիւրի ճանապարհում և գոմերում, հար-
սանեաց պարահանդէսների ատեն, որ մէկ մէկու
հետ աներկիւղ զվարճանալով, շատ ազգամ ունեց
վտանահում են միմեանց հետ սիրոյ խօսք կա-
պել և միմեանցից չը բաժանուելու դաշն դնել:

մեղուս ասում էի, սօ օրէնք իրիք Ֆրանկ ունէ,
զաղէթ է առնում, կարթում է, իր քաղկի ափալը
խմանում է, մտքի պաշար է մօղանում: Միջ մօղ
նով կու տեսնէ էսթալուր բան, էս հանգի հրաշք,
առաչի գիւղի կուպէժը հինգ զորո չի տայ, թխտի
փուղ չի տայ, չէ թէ առնէ ու կարթաւ: Մեր
մշակ մարդկերանց վրա էլ ինչ խօսիմ:

Էստի էնէնց է, մշակիմէն ինչիլի երեկին գա-
զէթ ին կարթում, միտիլը հարատացնում ին, աչ-
կիլը բաց ին անում, աշխարք ին տեսնում, խօ-
սում ու քննում ին:

Հիմի դուք զանազանեցէք մի խալը ու էս-
տղանցի խալը, մի գուրծը ու էստղանցի պա-
րապունքները: Էն օրվանէն սկսեցի իմ առու-
տուրը Ֆարթիկաներում, ի հարկէ իմ կամիսի-
նէնք էլ հիդս էր:

Մէկէլ պարունները Պաւլ Իվանիլը ու Չափ-
նաստղէն էլ գնացին իրանց առուտուրի: Ինչիլի
առուտուրը կու վիրացնէինք գիլի մէկ մէկիմէն
ուայ էնիք ըլում, թէ ինչ է չիմանայ մէկը, մէ-
կէլը ինչ է աւանում, ինչ չէտուք ապրանք է ջո-
ղում:

Սաղութին ըլի, ամենութիւն լաւ ապրանքներ
կու բերիմ, ումիկ ունիմ, վուր ձիւր զաղէթ կար-
թացողները ինձմէն առնին: Իս օրինաւոր կու
ծախիմ, մէկէլներու պէս չիմ խափի, ամա ներսիս
կի չիմ տայ:

1874 թ. Մայիս Թարդ:

Թէ և շատ քչերին սորանցից պատահում է հաս-
նել իւրեանց նպատակներին, որովհետև այս տե-
ղերը առհասարակ ոչ թէ տղայք են յայտնում
կամ ամուսնանալու, այլ այդ իշխանութիւնը
ծնողացն է, նոքա իւրեանց կամքով երբ կամե-
նում են, այն ժամանակ են նշանում ու ամուս-
նացնում իւրեանց տղայոց:

Առհասարակ այս կողմերը շատ վաղ են ամուս-
նացնում, շատ քչերին է պատահում ամուսնա-
նալ իւրեանց հասակի կատարելութեան հասած
ատենը:

Կրթութիւնը երբ կամենում են իւրեանց որդին ա-
մուսնացնել, սկզբում ուղարկում են քանանային
աղջկայ տանը և իմաց են տալիս նոցա իւրեանց
մտադրութիւնը և ապա քանանայի և մի քանի
միջնորդներին հետ միասին գնում են աղջկայ տանը
և նորա ծնողաց համաձայնութիւնը խնդրում,
(տղայի և աղջկայ համաձայնութիւնը հարցնելու
հարկ չկայ, որովհետև նոքա ըստ սովորութեան պի-
տայ է կուրորէն հնազանդին ծնողաց կամքին):
Աղջկայ տեղը թէ և շատ կամք ևս ունենար իւր
աղջկալը տալու, այնու ամենայնով մի քանի ժա-
մանակ չարչարում է նոցա տանիւն ու բերելով
իւր տունը, որովհետև ամօթ էր մի խնդիրով հա-
մաձայնելը, մի քանի օրեր և ժամանակներ բա-
ցասում էր ինամախօսներին խնդրել և այսպէս
օրերով և մի քանի շաբաթներով և երբեմն ամիս-
ներով կրկնում է այդ միջնորդներին երթնելու
թիւնը, որը ժամն չէ նստում աղայի տիրոջ վրա,
որովհետև ամեն միջնորդներին ամենայն անգամ
աղջկայ տունը գնալիս, անդ իսկանարանութեան

մաս ծախսեր է լինում, այդ ծախսերի պատրաս-
տութիւնը անում է աղայի տեղը: Այդ միջնորդ-
ները իւրեանց երթնելու ժամը կրկնելով աղայի
տիրոջ, արագը առատութեամբ երկու կողմից կոն-
ծելով, կատարները տաքացնելով, հազիւ հազ հա-
մաձայնեցնում են աղջկալը տալու, այնուհետև ա-
ռաջ է գալիս հատկապէս ինչորէր: Հատկապէս
(այն ասել) մեր դիւրականներին մէջ մտած փող
ուղիւղել այն շար սովորութիւնն է, զոր աղջկայ
տեղը իւր համաձայնութիւնը խնդրելու համար պա-
հանգում է աղայից կամ աղայի ծնողներից մի սահ-
մանից չափով փող և ընծաներ, այդ պահանջը
որքանութիւնը կախում է աղջկայ ծնողի բա-
րեխոնութիւնից, բայց սովորաբար պահանջում են
և առում 20, 25 ռուբլից մինչև 150 ռուբլի
փող և այլ հանդերձներն ընծաներ աղջկայ ծնողք
իւրեանց համար:

Հատկապէս չի կարողանալով վճարել այդ ազա-
ծնողների պահանջը, կամ հրաժարում են, (որով-
հետև մի փող (հատկապէս) աւել տուց, նորան
կտայ աղջկալը) կամ ամեն վտանգ յանձն առնե-
լով, փախցնում են և կամ այլ անվայել միջոցներ
են դիմում:

Մտադրութիւնը գիւղականք ևս (առաւելապէս
կանայք) ընկած են թանկագին շորեր հագնելու
և շատ ուրիշ գեղեցիկ անուէր շուպրութեանց մէջ:
Չայ խմելու սովորութիւնն են քիչ քիչ ընդհան-
րանում է սոցա մէջ:

Գովելի են իւրեանց այնպատարութեամբ և
նահապետական կեցութեամբ Ասալքալաքի սահ-
մանում բնակող Գուլաբուները, աւելորդ չէ
մի քանի խօսք ևս գորանց վերա ասելը:

Այս Գուլաբուները, զաղթեալ Ռուսաստանի
Տաւրիդեան նահանգից տեղութեան հրամանով, են
այժմ բոլորը 5,235 հոգիք:

Սորանք շատ հաւատարմի, խաղաղասէր, չա-
փափորութեամբ և միատեսակ ապրող *) մի ազգ
են, միայն շատ յամուսնու են նախապաշարման
մէջ, ասում են ամեն նորութիւն և լուսաւորու-
թիւն, ամենին չեն պարագում ուսման, չը գի-
տեն ոչ միքն գրել և կարդալ, ոչ միքն չէ
թոյլ տալիս իւր որդուն սովորել գրել և կարդալ:
Գորանք կրօնը սովորում են իւրեանց ծերերից
աւանդութեամբ, հաւատում են և պաշտում են
սուրբ հրրոգութիւնը առանց կրօնական ձեւերի
և արարողութեան, չունին ոչ եկեղեցի և ոչ քա-
հանայք, շաբաթը երկու անգամ հաւաքում են
մի տան մէջ և այն տեղ լսում են աւանդութեամբ
պատեալ սուրբ պատմութիւններ ծերերից, և եր-
գելով աղօթում են Աստուծոյ, երգերը ասում են

*) Երկու երիտասարդներ սորանցից գնալով քա-
ղաք այս մտ ժամանակներ, ցանկանում են և առ-
նում իւրեանց համար մի մի երկուսն է և զո-
րանցով վերադառնում գիւղ: Գորա հետեւեալ օրը
խնայն հաւաքում են ծերերը և ժողով են կազ-
մում զոցա մասին, հրախրում են այդ երիտա-
սարդներին աստան, նոցա գնած այդ երկուսն էր
մաս մաս կորստում են հասարակութեան առջև
և իւրեանց ևս չարագար պատեալ նոցա նորա-
սիրութեանց մասին, որ հակառակ սովորութեան,
չը բաւականանալով իւրեանց սնային մուշակ-
ներով (թուլուպ), համարակալել էին գնել օտարի
ձեռագործը:

միասին, աղջկաների հետ: Քրիստոնէից ամեն
կիրակիները պահում են:

Սորանք իւրեանց տանը գործերը վերջացնում են
ինչպէս առաջ նոյնպէս և այժմ իւրեանց մէջ, սո-
րանցից տարին մի քրէական գործ անգամ հա-
զիւ է պատահում կառավարութեան տրուած:

Սորանք ամենին չեն ընդունում և իւրեանց
վերա կրում որ և ից է պարզ և կամ պատուաշան,
ինչպէս չը կրեցին իւրեանց շինական դատար-
ներն և տանուտերերը Տէրութեանց սահմանուած
դոցա համար նշանները (միջոցներ) և անցեալ
տարուայ աշխարհաւանդելու լաւ ձիւր, կովեր և
ձեռագործներ ներկայացնելու համար պարզ և ու-
ղարկուած ոսկեայ և արծաթեայ նշաններն և գո-
վութեան թղթերն ընդունեցին:

Սորանց նիւթական գրութիւնը ապահովուած է,
կարելի է ասել առ հասարակ հարուստ են, պա-
հում են լաւ ցեղի ուժեղ ձիւր, հօտերով ոչխար-
ներ, ընտիր կովեր և եղնիւր, երկրագործութիւնից
և անասնապահութիւնից ի բաց, աշխատասիրու-
թեամբ ամառ և ձմեռ մշտապէս պարագում են
ձիւրապելով և սահնակներով բեռնակրութիւն
անելով, կանայք զերազանցում են արանցից աշ-
խատասիրութեան կողմից:

Սորանց մէջ մի կին, որը սորանց Տաւրիդեան
նահանգից գաղթելու ատեններ հասարակութեան
մեծ օգնութիւն տվող և բարեք անող մի բարե-
բար իշխանի վերջին մնացորդն է, ունի ասում են
մի միջոցից աւելի կարողութիւն, և շատ մեծ
յարգ և պատիւ է ստանում հասարակութեան
կողմից:

Գուլաբուները ապրում են ու մոտեցող բոլոր
իւրեանց ձեռքերից և տանից է զուրս գալիս, մի
տեսակ ամանագին չէից և մի քանի միջոցից
ի բաց, որք դրսից են գնում, ապա թէ ոչ իւրեանց
ամեն հարկաւորեալ պահանջների բաւականու-
թիւնը իւրեանցից են ստանում:

Կ. Տէր Սարգսեան Մարզարանից

Մշակի՞ խմբագրութիւնը շնորհակալութեամբ
ստացաւ երկու հայերէն դրոյթներ Ռուս աղ զքա-
ղաքից (Պոնի վրայ) Միշը՝ «Համառօտ պատմու-
թիւն հայոց» — Յովհաննէս Տէր-Արքայանման:
Երկրորդը՝ «Պատկերազարդ այբբենարան ժողովր-
դական դպրոցներու համար» — Յ. Տ. Ա. — Պատ-
մութեան երկրորդ ապագրութեան գինն է 30
կօպ. Տիպը շատ մաքուր է: Յիշեալ դրոյթը ստա-
նալ ցանկացողները պիտի գիտնին հետեւեալ հաս-
ցելով՝ в Типо-Литографію Теръ-Абрамянъ-
Ростовъ на Дону.

Երևանից գրում են մեզ՝ սորանց մի քանի
օր առաջ հայ աստիճանաւոր մայր Յակովբ
Ամիրխանեանցն կհանքից յուսահատուած լի-
նելով, անձնասպանութիւն է գործել, փակվելով
սենեակի մէջ և ինքն իր վրա հրացանն արձա-
կելով:

Թիֆլիսում հիմնվեցաւ մի նոր ընկերու-
թիւն, որ արդէն հաստատուած է Նորին Բարձ-
րութիւնից: Այդ է՝ Թիֆլիսեան ընկե-
րութիւնն սպառման և վաճառման կող-
կասեան գիշեր և օր: Ընկերութիւնը նպա-
տակ ունի միջոց սալ թէ իր անդամներին, թէ այլ
առնչողներին ճարել չափաւոր գնեցող կողիցանան
խաղողի լաւ յատկութեան գինները:

Գօրու կրօնի ուսուցիչ Ե. Ք. Տէր-Սահակեանը
մի նամակով հեղքում է Մշակի՞ № 19 մէջ ար-
պուած ներքին լուրը, որտեղ ասում է, որ աշա-
կերտները աւետարանը անգիր են անում: Մի և
նոյն նամակից տեղեկանում ենք, որ ուսումնա-
րանի եկամուտը ոչ թէ 500 ռ. է, այլ 684, մտմի
կապալառութիւնից ստացւում է 460 ռ., երկու
կիկեցիցից 154 ռ. և ուխտատուից 70 ռ. Այս
ամբիւ մեք խնդրում ենք մեր նամակագիրներին
աշխատել, որ իւրեանց հարողած լուրերը ինչ-
քան կարելի է ճիշտ լինեն:

Երևանից գրում է մեզ մեր թղթակից Ա.
Տէր-Վարդանեանը՝ այս տարի խաղողը բաւակա-
նին առատ է, համեմատելով միւս տարիների հետ,
նոյնպէս առատ էին խնձորները, սալորները և մի
քանի այլ միջոց, բայց թրթուռ անուսնված
որդն խաղաւ փչացեց այդ ծառերը: Թէ և ծա-
ռերը այժմ նորից սկսում են կանաչել, բայց պը-
տուղներ թափվել են: Եղանակն անցնում է բա-
ւականին ցուրտ: Քաղաքիս մերձակայ սարերի
վրա ձիւն է եկել:

Թիֆլիսի մի զանաւանոցի վրա, ինչպէս լսում
ենք, աւիրելի գինը, պուրջ հասնում է 2 ռուբլին:
Կարծում են որ այդ գինը դարձեալ կը բարձրա-
նայ: Ինչ պիտի անեն աղքատ բնակիչները, եթէ
այդ թանգութեան առաջը չեն առնին:

Գօրուց գրում են մեր լրագրին, որ հանգու-
ցեալ Յովսէփ Բարբառեանը, պ. Գրիգոր Գաւ-
թեանցի յորդորանքով կտակել է իր սնեքը Գօ-

րու Մարիամի օրհորդաց ուսումնարանին,
իսկ հանգուցեալի եղբայր պ. Ստեփան Բաբա-
րանցը ուրախութեամբ կատարել է հանգուցեալի
կամքը: Միջնորդութեամբ է, որ կան դեռ կտակա-
կատար-եղբայրները, որք բացառութիւն են կազ-
մում ընդհանրութիւնից:

Ուրախութեամբ յայտնում ենք մեզ հասած լուրը,
որ հայ-դերասանական խումբը դիտաւորութիւն
ունի յունիսի 6-ին, հինգշաբթի օրը ներկայացնել
պ. Գարրիէլ Սունդուկեանի «Պէպօ» պիէսան:
Այդ ներկայացումը յօգուտ տրիկին Սաթիւնի կի,
կը լինի ամառային Թատրօնում: Վերջապէս հայ-
հասարակութիւնը կարող է բաւական մնալ զը-
րուածքի ընտրութիւնից և վստահութեամբ կարող
ենք ասել որ մեծ ուրախութեամբ կերթայ թատ-
րօն:

Գօրուց գրում են մեզ, որ իբր թէ այդտեղի
հասարակութիւնը դիմել է խնդրելով Նորին Վե-
հապետութեանը, այժմեան յարող Յովսէփ վար-
դապետի տեղը, վարդապետ Տէր-Մարգարեանին
նշանակել Գօրու յաջորդ:

«Одесса. Вѣстн.» լրագիրը հարգող է, որ
Օդէսսայում միջոց կայ հիմնել քաղաքային
վարչութեան մօտ մի վիճակագրական
(ստատիստիկական) մշտական մասնաժողով: Ար-
դիւք կը մտածէ այդ բանի մասին և մեր նոր քա-
ղաքային վարչութիւնը, որ մինչև այժմ բոլորովին
անտեղեկ էր քաղաքիս վիճակագրական տեղե-
կութիւնների մասին:

Մեզ պատմում են, որ Թիֆլիսի վարչութիւնը
կայ փողոցում հաւաքում են մեր քաղաքիս բո-
լոր շարագործները, որք շարունակաբար օրում են
այնտեղ անցնող խեղճ և ողորմելի դեղագինների՝
Ղարախալի խաղը խաղալով, կողոպտում են
ոչ թէ միայն նրանց քրտինքով աշխատած վերջին
կօպէկները, այլ և շորերն անգամ: Մի և նոյն
ժամանակ, եթէ որմին համարձակվէր զգուշացնել
խեղճերին խաբարների ներկայութեամբ, նա ան-
պատճառ վրէժխնդրութեամբ կնիթարկվէր այդ
վերջինների կողմից: Հրախրում ենք մեր պօլի-
ցիայի ուղարկութիւնը այդ այլանդակ երեյթի
վրա:

Թիֆլիսի մաքսատան մէջ, մարտ ամսի ըն-
թացքում, մասն եւրօպայական ապրանքների՝
223,758 ռուբլի և 84 կ. գնով, և ասիական
ապրանքների՝ 714 ռուբլի 50 կ. գնով: Մի և նոյն
միջոցում քարվանդները թուրք 28 էր:

«Одесса. Вѣстн.» լրագիրը ասում է, որ հացի
ցանքերը հարաւային Ռուսաստանում այս տարի
շատ աջող են:

«Кавказъ» լրագիրը հարգող է, որ այս տարի
քանի մի ուսու գիտնականներ, զանազան մաս-
նագիտութիւնների, դիտաւորութիւն ունեն ձա-
նապարհորդել են երկրում:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

Վաղաքական պատերազմը ՍՊԱՆԻԱՅՈՒՄ,
կարծես թէ բաղաւաղը վերջ է ստանում: Մա-
յիսի 2-ին Մադրիդի բնակիչներին ուրախալի
լուր հասաւ, թէ սերուժեան զօրք Արիւսի
և Պոնիս մարշալների կառավարութեամբ չորս
օրվայ կռից յիտոյ, կարողացաւ ջարչել և
յիտ մղել Վարլօսեան զօրքը, ապաստիով
Իլլեասօ քաղաքը, որ զօն Վարլօսի զօրքերից
պաշարված էր և որպէս յարժող մտաւ բա-
ղաքի մէջ: Հեռակարգ հարցրում է, որ Իլլե-
ասօ քաղաքի բնակիչներին ոգևորութիւնը անա-
սելի էր: Վարլօսեան զօրքը յիտ է բաշխում
սարիւրի մէջ, Վուրանգօի ուղղութեամբ Հան-
րապետական զօրքը հիւսում է նրանց ան-
դադար: Վալէնցիայում և Վատայօնայում
կարլօսեանները դարձեալ ունեցան անաջողու-
թիւններ:

Մարշալ Մակ-ՄաՏօնը, ձանապարհօղիկով
նորերում Ֆրանսիայի մի քանի նահանգնե-
րում, ինչպէս վկայում են լրագիրները, ամեն
տեղ ընդունվեցաւ թէ վարչութիւններից, թէ
ժողովրդից քաղաքավարի, բայց սառը կեր-
պով: Սոմիւր քաղաքում ժողովուրդը հաւաք-
վելով մարշալի բնակարանի առջև, աղաղա-
կում էր՝ «կեցցէ՛ հանրապետութիւնը»: Մար-
շալը սարկվեցաւ ժողովրդին գլուխ տալ, հաս-
կանալով որ ոչ թէ նորան էր ողջունում ժո-
ղովուրդը, այլ կարծես թէ յիշեցնում էր մար-

շալին, որ նա հանրապետութեան նա-
խագահ է: Ամեն տեղ ժողովուրդը ընդու-
նում է մարշալին, թէ և առանց նախապա-
շարմունքի, բայց այնուամենայնիւ յիշեցնելով
և նրան զգալ տալով, որ ողջունում է միայն
հանրապետութեան նախագահին և ոչ թէ
մարշալ Մակ-ՄաՏօնին: Տուր քաղաքում
մարշալը այցելութիւն անելով այդ տեղի առև-
տրական դատարանին, դիմեց հիմնարկութեան
նախագահին, հարցնելով թէ՛ ինչպէս են
գնում գործերը: Ահա մի տարի է, որ գոր-
ծերը շատ վատ են գնում, —պատասխանեցին
նրան, անկարելիով մարշալի իշխանութեան
հօթ տարով երկարացնելու վրա, որի մէջ տարի
ահա արդէն անցած է: —Մարշալ Մակ-Մա-
Տօնի կինը, օգուտ քաղելով իր ամուսնի բա-
ցակայութիւնից, կամենում է ցոյց տալ հասա-
րակութեանը իր ստուռածապալա ջերմեան-
դութիւնը՝ նա նորերում ուղարկեց Վիլլ

Վրիւկ նշանաւոր լրագիրներ ԱՆԳԼԻԱՅՈՒՄ
հրատարակեցին այս օրերս ուղարկութեան ար-
ժանի և իրանց ուղղութեամբ համանման յօդ-
վածները «Standart» լրագիրը ընկելով եւրօ-
պական իւրաքանչիւր երկրի դրութիւնը, և
իւրաքանչիւրի անկալութիւնները, հասնում է
այն եղանակացութեան, որ խաղաղութիւնը անե-
րեակայելի է դեռ ևս Եւրօպայում, «Pall-
Mall» լրագիրը իր կողմից մի առաջնորդող
յօդված է հրատարակում, որտեղ նախագու-
շակում է, կամ աւելի լաւ ևս ասնեք, մար-
դարեանում է կարճ ժամանակում Ֆրանսիայի
և Գիւմանիայի մէջ մի նոր պատերազմ:

Լրագիրները Գերմանիայում առ հասա-
րակ լինել են Նորին Մեծութեան Ռուսաց
Վայսրի այցելութեան նկարագրութեամբ
Իւրլինի մէջ: Իւրլինի ժողովուրդը ոգևորու-
թեամբ ընդունեց Վայսրին: Նորին Մեծու-
թիւնը, ինչպէս պատմում է «Köln. Zeitg.»
լրագիրը, Իւրլինի եղած ժամանակ արժանաչ-
րեց իշխան Իւմարկին իր անձնական այցե-
լութեամբ: Գերմանական և Յունական տե-
լութիւնների մէջ դաշն կապվեցաւ Յունաս-
տանի Օլիմպիա անուանված տեղի շրջա-
կայքում գիտնական հնագիտական հետազո-
տութիւններ անկու համար: Գիւմանական
տեղութեան անշահասէր նպատակները, որ
ահագին գումարներ պիտի ծախսէ, թողնելով
բոլոր գտած հնագիտական գանձերը յունաց
տեղութեանը, կասկած ծնեցին յոյների սըր-
տում՝ չը լինի թէ Գիւմանիան քաղաքական
նպատակներ ունի: Պ. պ. Վուրաիւս և Ադ-
լէր, որք պիտի կառավարեն ուսումնական հե-
տազոտութիւնները, կարողացան գերմանական
դեսպանի օքնութեամբ փարասել յոյների և
յունաց տեղութեան կասկածները, ցոյց տալով
գերմանական ժառանգի գրութիւնը և բա-
ցատրելով նրա մտքերը: Ինքն ժառանգը հո-
վանաւորում է յիշեալ հետազոտութիւնները —
Ինչպէս գրում են «Allg. Zeitg.» լրագիրն
Գրեզելից, Սակօնիայի ազգային լուսաւո-
րութեան միւնիստր զօլտօր Գրեբեր աշխա-
տում է նոր զարկ տալ ժողովրդական լուսա-
ւորութեան գործին Սակօնիայում: Բողոքա-
կան (աւետարանական) ուսումնարանները բա-
ւանվելու են իրանց եկեղեցու վարչութեան
ազդեցութիւնից: Աւսումնարանները պիտի կա-
ռավարվեն ընտրված անձների ձեռքով, որք
կազմելու են ուսումնարանական խորհուրդ
(կամ ուսումնարանական ժողովը):

Լրագիրները Գերմանիայում առ հասա-
րակ լինել են Նորին Մեծութեան Ռուսաց
Վայսրի այցելութեան նկարագրութեամբ
Իւրլինի մէջ: Իւրլինի ժողովուրդը ոգևորու-
թեամբ ընդունեց Վայսրին: Նորին Մեծու-
թիւնը, ինչպէս պատմում է «Köln. Zeitg.»
լրագիրը, Իւրլինի եղած ժամանակ արժանաչ-
րեց իշխան Իւմարկին իր անձնական այցե-
լութեամբ: Գերմանական և Յունական տե-
լութիւնների մէջ դաշն կապվեցաւ Յունաս-
տանի Օլիմպիա անուանված տեղի շրջա-
կայքում գիտնական հնագիտական հետազո-
տութիւններ անկու համար: Գիւմանական
տեղութեան անշահասէր նպատակները, որ
ահագին գումարներ պիտի ծախսէ, թողնելով
բոլոր գտած հնագիտական գանձերը յունաց
տեղութեանը, կասկած ծնեցին յոյների սըր-
տում՝ չը լինի թէ Գիւմանիան քաղաքական
նպատակներ ունի: Պ. պ. Վուրաիւս և Ադ-
լէր, որք պիտի կառավարեն ուսումնական հե-
տազոտութիւնները, կարողացան գերմանական
դեսպանի օքնութեամբ փարասել յոյների և
յունաց տեղութեան կասկածները, ցոյց տալով
գերմանական ժառանգի գրութիւնը և բա-
ցատրելով նրա մտքերը: Ինքն ժառանգը հո-
վանաւորում է յիշեալ հետազոտութիւնները —
Ինչպէս գրում են «Allg. Zeitg.» լրագիրն
Գրեզելից, Սակօնիայի ազգային լուսաւո-
րութեան միւնիստր զօլտօր Գրեբեր աշխա-
տում է նոր զարկ տալ ժողովրդական լուսա-
ւորութեան գործին Սակօնիայում: Բողոքա-
կան (աւետարանական) ուսումնարանները բա-
ւանվելու են իրանց եկեղեցու վարչութեան
ազդեցութիւնից: Աւսումնարանները պիտի կա-
ռավարվեն ընտրված անձների ձեռքով, որք
կազմելու են ուսում

